

ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՂՔԵՆ

Վ Է Պ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

Գ Ա Ղ Ա Փ Ա Ր Ի Շ Ա Մ Ա Ր

Ա.

Քաղքին կեդրոնական պողոտայէն լայն ու բազմաթիւ, երկտասարդ մը կը քալէ դանդաղ, դանդաղ: Ձեռները դրած է մաշած վերարկուն դրպանները: Լուռ է, եւ աչերը միապաղաղ: Կը նմանի բոլոր անոնց որ բան մը ունին բնելիք, սակայն չգիտեն թէ ինչ կ'ուզեն բնել:

Անոր գլխուն մէջ շատ մը բաներ մէկգմէկ կը հրեն:

Մահը կուգայ իր սեւ հասակը ցցել: Եւ կը տեսնէ իր գիմաց շատ մը դէմքեր ծանօթ՝ իրենց ալիակերպութեամբ պատկերներով:

Ինկած մը կայ պատերազմի դաշտին վրայ ջախջախուած դանկով. իրենց դիմացինն աղան էր. անիկա փառքի եւ յաղթանակներու կը վազէր:

Ուրիշի մը ճօճուիլը կը տեսնէ. բնկեր մը, կախուած առաստաղէն՝ բոլոր երազներովը, յոյսերովն աղուոր ու մսեմ: Ան պարանի մը մատներուն յանձնած է վզին հետ ամէն ինչ որ ունէր գլխուն մէջ եւ կ'ուզէր բնել:

Նաեւ կեանքը կուգայ անցնիլ:

Սաւառնակ մը կը ճախրէ: Շողենաւ մը սուլելով կը յառաջանայ ճեղքելով իր դէմ ծա-

ռացող ալիքները: Երկտասարդ մը կ'երգէ զլարթ ու լիահագաղ:

Կը տեսնէ գործարաններու մէջ աշխատող մրտած դէմքով ու աւրուած մատներով գործաւորները ջլապինդ: Ձուարթ արհեստաւորներ սակաւապէտ? Վաճառականներ ազա՜, որոնք կը մտածեն նստած, թէ ինչպէս կրնան կարճցնել կանգունը իրենց ձեռքի եւ կամ ծանրացնել կշիւր ծախուած ապրանքին:

Եւ կը մտածէ դաշտերուն մէջ աշխատող արեւակէզ դէմքերով երկրագործներուն վրայ պարզակեաց:

Կը խորհի դեռ շատ մը պիտանի ու աւելորդ բաներու վրայ:

Կը յառաջանայ:

Յուցափեղկերը խանութներուն՝ երկուստեք ճամբուն վրայ, լեցուն են շատ մը օգտակար ու անհրաժեշտ նիւթերով:

Կան ուր ցուցադրուած են տաք-ու փայլուն զգեստներ: Անոնց մէջ կ'երևին շատախօս, մեծամիտ գիրքեր, հաստ ու տոկուն կօշիկներ, կարասիներ՝ նոր կազմուելիք տուներու համար, բոյրեր ու սրուակներ, չպարուելու գոյներ ու ճարպեր: Ուրիշներ ուտելիքներու առատութիւնը կը կրեն իրենց աստիճաններուն վրայ:

Ճաշարանի մը առջեւէն անցած ատեն խորովածին հոտը կուգայ փայփայել ուռնդերը եւ անիկա ամբողջ օր մըն է որ փշրանք դրած չէ բերանը: Կը սպասէ պաշտօնի մը որ կ'ըսեն թէ պիտի տրուի իրեն:

Օրը կը դառնայ անսայթաք:

Վերաբերուն տակաւ քիչ կուգայ տաքցնելու կոնակն անոր, կը ծանրանայ, ու կը կախուի ուսերէն վար: Ոտները կը սկսին պաղլի կօշիկներուն մէջ, եւ ան աշտպէս յամրաքայլ, դողդողալով կը քալէ առաջ:

Աղբատ է ու մինակ՝ բաղմաթխոր քաղքին մէջ, ուր կուշտն ու անօթին կողք կողքի կը քայեն ակոյա կճրտացնելով մէկմէկու հասցէին: Եւ այս երիտասարդին գլուխը լեցուն է իրարու վրայ խուժող դադափարներով, ստամոքսը դատարկ է թէեւ, տարօրինակ է չէ՞: Ի՞նչ կայ դարմանալու, եւ ան չի մտածեր կուշտերուն վրայ, ոչ ալ անոնց կերածին ու խմածին:

— Պարո՛ն, ճամբո՛յ տուէ՛ք, կ'ըսէ խռպոտ ձայն մը կոնակէն:

Ան կը յառաջանայ սակայն, անփոյթ իր քայլերով, առանց քաշուելու մէկ կողմ:

— Ճամբա՛յ, կը կրկնէ նոյն ձայնը, եւ պարոնը զայն հրելով կ'անցնի առաջ:

Աւելի կը դանդաղին քայլերը ու աչերը անսովոր շարժումներ կ'ընեն: Կը ցնցէ գլուխը: Ստէպ կը կենայ ճամբուն վրայ, կ'ընէ մէկ քանի քայլ, դարձեալ կը կենայ, ու կը շարունակէ կրկին ճամբան:

Քաղաքային պարտէզին առջեւ երբ կը հասնի, նստարաններէն մէկուն վրայ կը նստի, վառարանին դիմաց՝ բաղկաթոօրն մէջ տեղանորոգ մարդու մը երևոյթովը:

Փողոցին լապտերները վաղուց է որ կը բաղխիին իրենց աչերը, մշուշոտ աչունի խոնաւ գիշերին մէջ: Քաղքին այս հեռաւոր տոտոյին վրայ անցուղարձը սակաւ է:

Երկինքը կը յօրանջէ փորը կուշտ շան մը պէս: Նոյեմբերի քամին կ'ստոտաւէ կաղ կատուի նման տերեւաթափ ճիւղերուն վրայ ծառերուն:

Աւելի ուշ անձրևակայթը կը սկսի: Կաթիլներ կ'իյնան եւ գէմքին վրայ: Կը բարձրացնէ վերաբերուն օձիքը, բայց պահապանը որ

անհանդիստ աչերով կը դիտէր նստած տարբինակ մարդը, կը մօտենայ ու ձայն կուտայ երաղողին:

Կը կրկնէ անոր գիշերուան ժամը եւ կ'ըսէ թէ «Պէտք է տուն դառնայ, ներքի չէ գիշերուան այս պահուն դուրսը նստարանին վրայ մնալ»: ամէն մարդ բնակարան մը պէտք է որ ունենայ, աշտպէս կը պահանջէ օրէնքը:

Նստած տեղէն կը բարձրանայ երաղողը ու լուռ, պաղած աչերով կը նայի պահակին:

Ան կը հարցնէ ուր բնակիլը:

Շատ մը բաներ կ'ըսէ պահակին, կը խօսի անօթութեան վրայ, մահուան մասին, գրականութեան, եղանակին, կը մնայ անշարժ իր դիրքին մէջ:

Գիշտով կը կարծէ զայն պահակը ու կը խուզարկէ գրպանները կարենալ ստուգելու համար հասցէն:

«Լուսարեւ» թերթին աշխատակից Կարապետն է ան, որ կը բնակի քաղքին միւս կողմը, հեռուն, երկար ճամբայ մը: Գիշտով է, կողոպտած ըլլալու են, կը մտածէ պահակը: Դրամապանակին մէջ դրամ չկայ «Լուսարեւ»ի յարգելի աշխատակցին՝ Պ. Կարապետին: Այո՛, կողոպտած են զայն:

Բ.

Տուն հասնելուն, ձեռները միշտ գրպաններուն մէջ թրջած վերաբերուն, գլխարկը գլուխը, ցեխոտ կօշիկներով կը ճեմէ սենեակին մէջ ետ ու առաջ: Վարի յարկին վարձակալները կ'արթննան ու կը սկսին թակել առաստաղը: Ոտքին մատներուն վրայ կոխելով կը մօտենայ գրասեղանին:

Եկեղեցւոյ զանգակատան ժամացոյցը կէս գիշերը կը հնչէ, իսկ իր ձեռքը թուղթերուն սպիտակութեան վրայ վազելով տողեր կը շարէ անվերջ. երեւակայութիւնը բորբոքած է անոր:

«Կառքը կը սուրար, անիւներուն տակ ճրճիկ անցորդ մը. պատահա՛ր մը: Եւ յետոյ ի՞նչ դորձ ունէր կառքին անիւներուն ալիքան

մօտ. քալած պահուն կ'երերար ալ ան. գինով մը ըլլալու է, կ'ըսեն դիտողները:

«Չուլ մը կ'ուզէ պահակը, աղտոտ լաթի մը կտոր ծածկելու համար մարմինն անոր եւ լընացած արիւնը սալայատակին վրայ»:

Հովը կը սուլէ պատուհանին առջեւ: Կը մլաւէ դուրսը մնացած կատու մը դիմացի տան տանիքին վրայ: Կը ցնցուին ապակիէ փեղկերը պատուհաններուն:

«Ճամբայ տուէք սա մարդուն, անոր գլուխը բորբոքած է, ու եղունգները արիւնով արատաւորուած են»:

«Մատներովը իր դէմքն է ճանկոտած, ձեռներուն վրայի արիւնը իրենն է»:

«Այդ մարդը մեռնիլ կ'ուզէր»:

«Ինչո՞ւ արգելք կ'ըլլաք: Քանի որ ինք տէրն է դատարկ ստամոքսին եւ այն վտիտ մատներուն որոնցմով նստած կը գրէ ցուրտէն դողդողալով»:

«Տէրն է ինքզինքնին, տխմարի գլխուն մէջը թծացող գաղափարներուն նման, եւ կ'ուզէ յանձնուիլ ծովուն անհուն ու խոր, լպրծուն թեւերուն, ծփալ անոր ճապուկ կուրծքին վրայ, յետոյ սուզուիլ խորը՝ բայց ոչ տեսնելու համար ու գիտնալու թէ հոն ինչեր կան պահուած»:

«Հէ՛, ան ատոր ալ իրաւունքը չունէր»:

Արշալոյսը կը սկսէր: Բեռնատար սալ մը կ'անցնի մեծագոյնը, կը շարժուին փողոցի սալայատակին քարերը եւ ապակիները տուններուն: Կատապանը կ'երգէ ուրախ, զիլ ձայնովը, ժողովրդային երգ մը գուարթ: Կը թողու մատիտը, կը բարձրանայ աթոռին վրայէն: Կը սկսի քալել սենեակին մէջ, եւ յետոյ կրկին կը դառնայ գրասեղանին քով:

«Ինք կը բարձրանար դղեակին ծառուղիէն, ծխելով ու շարժելով ձեռքի գաւազանը եղեգէ»:

«Ամուսները լեցուն էին ծաղիկներով, եւ փթթած վարդենիներուն բոյրը կը հասնէր երկու քովէն»:

«Դղեակը սպիտակ տատրակի մը նման նըստած էր գարաւանդին վրայ, մշտադալար ծանրուն շուքին»:

«Կը դիմաւորէ դղեակին մատղաշ ու գեղեցիկ տիւրուհին: Ժպտելով կ'ընդունի: Բռնած ձեռքը՝ ձեռքին մէջ կը հրաւիրէ նստիլ քովը մօտիկ, շատ մօտիկ»:

«Յետոյ ճաշելու կը նստին, խորովածին հոտը կուգայ գրգուել ախորժակը եւ ինք կ'ուտէ խոշոր պատառներով: Կրնայ ուտել որքան որ ուզէ, ոչ ոք կ'արգիլէ իրեն»:

Գ.

Սենեակին դրան կը դարնեն, տանտիրուհին է:

Կէս օր էր արդէն ու իր սենեակին լոյսը դեռ վառ: Յետոյ թղթարերը նամակ մըն է բերած իրեն համար:

Քունը տարեր էր գրասեղանին վրայ: Մատիտը մատներուն մէջ՝ գլուխը ծռած մէկ ուսին, կը քնանար:

Կը մօտենայ անկողնին, ցորեկուան լոյսին մէջ խարխալելով:

«Ի՛նչ տարօրինակ մարդ է սա բանաստեղծը, կ'ըսէ տանտիրուհին գոցելով սենեակին դուռը իր կոնակէն, ի՛նչ անսովոր կեանք»:

«Այս ցուրտին թողուլ անկողինը պարապ, նստած գրասեղանին առջեւ, գրել անհատնում տողեր, գլխարկը գլուխը, թաց վերարկուով: Եւ յետոյ քնանալ հոն աթոռին վրայ, ան ալ ճրագը վառ ձգած: Արդեօք ինչե՞ր կան գրուած այդ թուղթերուն վրայ, մե՛ղք որ կարգալ չեմ գիտեր»:

Յաջորդ առտուն թոյլ ու վատուժ արթնցաւ: Կը բարձրանայ, կը յօրանջէ, գլուխը կը ցաւի: Կը շարժի սենեակին մէջ աջ ու ձախ աննպատակ: Յետոյ կը յիշէ նամակը. դանդաղ շարժումներով կը բանայ զայն:

Խմրադրութենէն կը դրէին, կը խնդրէին որ նոյն օրն իսկ, երբ ստանայ, անցնի խմրագրատուն, մանրամասնութիւնները բերանացի: Քաղքէն հեռու, գիշերօթիկ վարժարանի մը

մէջ մնալուն ուսուցչի պաշտօն մը գտնուած է նպաստաւոր պայմաններով, սակայն պէտք չէ որ ուշանայ:

Կը կենայ պահ մը անշարժ, աչերը կրկին կը սեւեռէ նամակին պարունակութեան, ու բարձրաձայն, «մնալուն ուսուցչի» պաշտօն, նպաստաւոր պայմաններ, գիշերօթիկ...» կը կարգայ եւ կը մտածէ ստանալիք սնունդին մասին, կը թողու նամակը ու կը քալէ դէպ ի խմբագրատուն, ստանալիք սնունդին մտածելով միշտ:

Տուն կուգայ, աղմուկով: Կեցած գրասեղանին առջեւ, ուտելուն տուած հաճոյքն ըզզալու համար մարդ անօթութիւնը ճանչնալու է՝ կը մտածէ, դո՛ւ է:

Աչքէ անցուց դրածները եւ «Ապրող մարդ մը» անուանեց իր այս գործը: Բաւական թուով աղտոտած թուղթեր ունէր. երթալէ առաջ պաշտօնատեղին, յանձնեց խմբագրութեան:

Քաղքէն հեռու է, որբերու եւ ընկեցիկներու ապաստանարան մը որուն դպրոց անունն են տուեր չխրտչեցնելու համար լսողները ու հոն ապրողները:

Հրատարակուեցաւ իր գրուածքը:

«Գեղարուեստական երկ մըն է այս, կը գրէ խմբագրապետը, սիրուն անակնկալներով, պատկերներով եւ մտքերով լեցուն, կենդանի ու թրթռուն՝ յաջողած գործ մը, գրուած եւրօպայարդական աւելնով, նոր հաճելի շունչով, թէեւ երեւակայութիւնը շատ սարձարձակ կը վազէ անոր մէջ: Կը շնորհաւորեմ ձեզ, իմ սիրելի ու տաղանդաւոր աշխատակիցս»:

ԾՈՎԱՓ ՄԸ

Դ.

Մանչ մը ծնաւ, ժամագործ Հրանտին դաւակն է, եւ ան առաջին օրերուն նման էր բոլոր մանուկներուն: Անունը Կարպիս գրին:

Իրենց տունը կը գտնուի ծովեզերեայ,

հին, ժողովրդային արուարձանի մը մէջ:

Փողոցները պառիվեր, ոլորապտոյտ մազլըցելով կը բարձրանան ծովափէն դէպ ի վեր, ուր սարաւանդի մը վրայ, հերմակ քարէ, կարճ թեւերով, Էրկայնիրան, կուտքի մը նման խոժոռադէմ, եկեղեցին կեցած է՝ տախտակաչէն ու քարակերտ, դաճաճ տուներուն խառնիճադանճին մէջտեղ:

Պատն ի վեր այդ կարկտուած տուներէն շատերուն կը շուլլուին պատատուկներ, հովանի կ'ընեն դալար, պատուհաններուն վրան, ուր ծաղկաթաղար մը, յաճախ վախտ տունկով մը մեխակի, ցուցադրուած է: Եւ կամ կատուն՝ ամենապարարտ բնակիչը տունին, կուշտ կոկոզած արեւուն տակ, կիսափակ աչերով՝ անվերջ ճախարակ կը քակէ:

Իրիկունները, մեծերը դուռ դրացի՝ դրան մ'առաջ նստած, կը հաղորդեն օրուան լուրերը իրարու, իսկ նանին՝ ժողոված թոռները ժիր, վատուժ մատները պրկելէն, հպարտութեամբ կը պատմէ թէ ինչպէս իր նահատակ մեծ տղան թշնամիին հետ կուտելով հերոսաբար ինկած է: Եւ կամ ինչպէս թաղին քաջերն աննման, դա՛ զիմացի քարաչէն մեծ տունէն, ահ ու սարսափ էին սփուր ջարդին տարին, երբ թշնամի ամբոխը մոլեգնած եկեր էր կոտորել թաղին բնակիչները շարքաշ:

Թաղեցիները, արհեստաւորներ եւ մեծ մասամբ հարուստ ու աղքատ ձկնորսներ են, որ կ'երթան արեւուն տակ թէ անձրեւին իրենց ուռկանը փուլ հեռուն, բաց ծովուն վրայ, առտուն կանուխ, երբ քաղաքը անդին կը խըկայ:

Անոնց շապիկին կոճակները միշտ քակուած են ու թեւերը սոթտուած արմուկներէն վեր, արեւը խանձած է կուրծքերնին ու դաստակնին:

Գլխանոցնին ծռած կ'ըլլայ դէպ ի ձախ, եւ մազի խուրձ մը մնացած դուրս քովէն, ու

բուն հետ կը խաղայ հովը փայփայելով լայնաթուշ դէմքն անոնց :

Պէտքերնին կ'ոլորեն վեր երիտասարդները, իսկ ծերերունը կախուած կ'ըլլայ վար չրթներնուն վրայ : Անիկա տղամարդու պարծանքնին է, եւ կ'երդնուն անոր վրայ երբ կը սպառնան լուծել իրենց վերաւորուած արժանապատուութեան վրէժը, կամ կը վիճին ու յանձնառու կ'ըլլան կատարել գործ մը դժուարին :

Մէջքերնին գօտի մը ունին, անոր մէկ կողմը խրուած կ'ըլլայ ծխախոտին տուփը. իսկ միւս զին կայ անպատճառ դանակ մը ժանգոտ կամ սուր, անոնք շատ մը բաներու կը ծառայէն զայն :

Տեսնուած է գործածելնին աշխատանքի պահուն, երբ պէտք կ'ըլլայ փայտ մը տաշել, կտրել թել մը ուռկանէն, հանել փուշը ձուկի մը : Կտուի ժամանակ երեւցած է բարձրանալը հայհոյանքի մը հետ կլոր, հակառակորդին գլխուն վրայ : Կը յիշուի անհաւատարիմ կնոջ մը կուրծքը ծակելը պճլտալով :

Յետոյ, անոնց բերանը միշտ լեցուն է ծուխով, օդիով ու գոյնզգոյն, երկար ու կարճ հայհոյանքով, զոր գիտեն ոճաւորել, տալ անոր եղանակ մը անուշ, չեշտ մը դնել վրան, ուժով կլորցնել ուսմբի մը պէս եւ գործածել յաջմար պարապային ու տեղին :

Եւ ան կը պոթկայ դուրս անոնց լայն առնական չրթներէն ուրախութեան մը ատեն, դաշնաւորուած, նուրբ, փաղաքշող բառի մը նման քաղցրահունչ : Կը գոռայ բարկութեան պահուն բոմբիւնի պէս թնդանօթի, սպառնալով տապալել ու կոտորել հանդիպածը : Եւ կամ ցեխի կտորի մը հանգոյն, կ'աղտոտէ, կ'արատաւորէ զխմացինին դէմքն ու զգեստները՝ երբ կուրծք կուրծքի կտուի փաթթուելու կը պատրաստուին :

Բարեկամ չեն նաեւ գրամին հետ : Օրուան վաստակը կը սպառեն նոյն օրուան մէջ : Անոնք կ'ըսեն թէ մահուան բերնէն հաց կը խլեն, եւ

մեկնած ատեննին ծովուն բացը, վստահ չեն վերադառնալնուն :

Ամէն մէկը անոնցմէ պատմութիւն մը ունի ծովուն հետ եւ այդ միշտ սահմանածն է ճակատագրին :

Եւ ծովը ընդարձակ է, խոր՝ հողիին պէս մարդուն. կը նմանի փոտած ճիւղերով պլտաւորու ծառի մը, կատուի մը նենգամիտ : Կըշտացած շան մը նման ձեռքդ կը լիզէ, եւ յետոյ կնոջ մը հանգոյն փոփոխամիտ է անիկա, անխիղճ :

Ե.

Ժամագործին տղան, նման թաղին բոլոր լաճերուն, քիթը միշտ թաց, գլուխը բաց, յաճախ բոկոտ, մանկութիւնը ծովեզրն անցուց : Նաւակայքը, բռնուք խաղալով ընկերներուն հետ նաւակներուն չորս բոլորը : Գլուրտելով, տապալակելով աւազին մէջ, քարեր ոտտոտեցնելով ջուրին մակերեսին վրայ :

Լողնալով :

Նաւամատոյցին ծայրը նստած, կարթովը պղտիկ ձուկեր կ'որոտար, նաեւ պտուղի ժամանակ կը սլքտար թաղին բանջարանոցներուն ցանկապատերուն առջեւ :

Շատ անգամներ ծովը թաղած է զայն. լուրջ փտանդներ ալ ունեցաւ. ջուրին հետ խաղալ : չըլլար, վառօդով լեցուն հրացանի մը կը նմանի : Գլուխը պատուեցին քար նետելով ետեւէն : Ստացած գաւազանի հարուածներէն թեւերը վերաւորուեցան յաճախ : Յանկապատերէն վեր շուլլուած պահուն ինկաւ վար ու օրերով կաղաց : Բայց ասոնցմէ ոչ մէկը կըրցաւ զգետնել զայն, հասակ նետեց խանձելով արեւէն գլուխն ու թեւերը : Եւ գիտէ համը ինչպէս բոլոր պտուղներուն, նոյնպէս եւ ծովին աղի ջուրին : Լացած է ցաւը գաւազանին հարուածներուն, տեսած գլխէն վաղող արիւնը : Ինքնագոհ, զիտած է փոշիներուն մէջ պառկած հակառակորդը, ուրախացած՝ լսելով ցաւի ճիչերն անոր :

Տասնըհինգ տարեկան մանչ մըն էր երբ

նախակրթարանը աւարտեց, խոշոր գլխով, թը-
խաղէմ, մեծ մեծ աչերով, ժիր, սրամիտ :
Բարեկացոտ ու յանդուգն ստահակ մը, որ ծա-
նօթ է թաղին բոլոր պարտէզներուն մէջ գրտ-
նուող ծառերուն որակին եւ անոնց պտուղին
համին : Գիտէ թէ անոնք ե՛րբ կարենալ ուտե-
լու չափ հասած կ'ըլլան եւ համոզուած է թէ
պտուղին կատարելապէս հասնելուն սպասողը
տխմար մըն է, որ միշտ կը յուսայ ու կը պատ-
րաստուի ուտել :

Գէմքին վրայ, գլխուն ու անդամներուն,
վէրքերու սպիներ կ'երեւին, պատերազմէն
յաղթական վերադարձող մարտիկի մը պատ-
ուանչաններուն նման, եւ ան, հպարտ, կը
պատմէ, ցոյց տալով զանոնք, թէ գլխուն սա
պատողածի նշանը ո՛ւր, ի՛նչպէս է եղած,
կամ որո՛ւն դժածն է ճակտին վրայի սպին :

Իրեն նման քանի մը մանչերու գլուխն ան-
ցած, ան հիմա արշաւանքներ ալ կը կազմա-
կերպէր թաղէն դուրս, մօտակայ այգիները,
երբ թուղերը կը սկսէին կակղիլ, նուոները
կարմրիլ եւ կամ գերեզմանատան լտտենինե-
րուն լայնարուն՝ լտուտները սեւցած կ'ըլլա-
յին :

Ան գիտէ՝ թէ անոնք ո՛րտեղ կը գտնուին
առատութեամբ եւ ո՛ր ճամբան աւելի կարճ,
ապահով է : Ու ո՛ր այգիին ծառերը աւելի զիւ-
րամատչելի են :

Այդ պահերուն ան լուրջ ասպետի մը կեց-
ուածքն ու շարժումները կ'առնէ :

Ձեռքի ճկուն ոստը ճօճելով, փորձառու
հրամանատարի մը նման հրամաններ կուտայ :

Պահակներ կը կեցնէր շրոնուելու համար
այգեպանէն :

Կը ցուցնէր հասած պտուղներով ճիւղերը
ծառին վրայ գտնուողներուն : Կը սաստէր ան-
ճարակները ու կը հայհոյէր խարդախներուն ե-
րեսին, երբ կը փորձէին մաս մը պահել աւա-
րէն :

Հայրը քովը առաւ զայն որպէս զի արհես-
տը սորվի. «Սակիէ ապարանջան է, տղա՛ս :

մարդը հարուստ չ'ընէր, բայց անօթի ալ չէս
մնար», կ'ըսէր ան : Կը մտածէր նաեւ այս տա-
րիքը առած մարդը նոր ձեռնարկներու մասին :
Խանութը մեծցնել, վաճառականութիւն ընել,
եւ զեռ ուրիշ միտքեր ալ ունէր :

Սակայն տղան, մաքրելու տեղ ժամացոյ-
ցին գործիքները, կը կոտրէր զանոնք յաճախ :
Աշխատած պահուն կը մտածէր աւելի փայլուն
առարկաներու վրայ, գոհարաւաճառներու
ցուցափեղկելուն մէջ տեսնուած գոհարեղէն-
ներուն, նորաձեւ զգեստներու : Հաստ գիր-
քերու վրայ, նաեւ ձեռքը հասած գիրքի մը մը
մէջ կարդացածներուն մասին :

Օր մըն ալ հօրը առարկութենէն ջը-
ղայնացած, իրրեւ պատասխան, կարճ, պա-
րարտ հայհոյանք մը շաչեցուց խանութին մէջ,
մտրակի մը պէս որ ճամբայ կ'ուզէ բաղմու-
թեան մէջէն յառաջանալու համար, եւ դուրս
ցատկեց խանութէն :

Ժամանակ մը անգործ մնաց, այդ օրերուն
երկար երկար ընթերցումներ կ'ընէր ան : Գը-
րատան մնայուն յաճախորդը եղաւ : Եւ երբ
դուտները կը գոցէին, մինակը կը թափառէր
դաշտերը, երբեմն ալ մտածումներու մէջ թաղ-
ուած կը մնար, անշարժ նստած :

Լուրջ երիտասարդի մը հովերն առած է ան
հիմա : Երկար առատ մազեր ունի : Քալած պա-
հուն փողոցները, չի սուլեր : Հեռու կը մնայ իր
հին ծովերգերի խաղընկերներէն. յետոյ չէր
ուզեր որ իրեն «Կարպի՛ս» կանչէին, Կարա-
պե՛տ :

«Այս անօգուտ տղուն վերջն ի՞նչ պիտի ըլ-
լայ, անօթի պիտի մնայ օր մը», կ'ըսէին ծնող-
ները :

Շատ մը օրեր վերջ աշխատելու գնաց գոր-
ծարանի մը մէջ : Վաստկածին մէկ մասովը ըս-
կաւ դասեր առնել : Լուրջ նիւթերով կը հետա-
քրքրուէր Կարապետը, շատ մը երկերու մասին
կը խօսէր :

«Բանաստե՛ղծը» կը կանչէին զայն թաղին

մէջ: Տեսնողներ էին եղած անոր մէկ զրած բանաստեղծութիւնը՝ հրատարակուած օրաթերթի մը երրորդ էջին վարի մասին վրայ:

ԶԱՅՆԵՐ ԿՅԿՏՈՒՐ

Ե.

Շէնք մը, որ, խաչի մը պէս խոշոր, իր ծանր մարմինը տարածած է գետնին վրայ: Եւ այն հողը որ կրնար ցորենի արտ մը ըլլալ յուսթի, օթեւիման է եղած մակարոյծներու խումբի մը:

Քարաչէն է ան: Մզլոտած ու բորբոսած պատեր ունի, կանչցած կղմինտրներ:

Որտուիլակներու նման տանիքէն վեր ցըցուած ծինելոյցները, հիւծած անճոռնի գէմքեր ունին: Ու փայտաչէն քիւրուն տակ ծակծկուած, բոյն են շինած թռչունները, եւ այն շէնքը շինուած պահուն ճարտարապետական ձեւ գոյութիւն ունեցած չէ:

Կան մարդիկ որ զայն ախոռի մը կը նմանեցնեն, ուրիշները թխարանի, դնտանի, նկուզի, ջրամբարի:

Այո՛, ամէն ատոնց կը նմանի անիկա, ախոռի՛, անասուններու համար հասարակ դասակարգէ: Թխարանի՛, դնտանի՛, որովհետեւ մարդ կենդանի դիակ մը պէտք է որ ըլլայ եւ կամ դատապարտուած մը՝ մնայու համար հոն, հաստ երկաթէ վանդակներով նեղ պատուհաններէն ներս, թանձր պատերուն ետին:

Նկուզ մըն է, շինուած հողին վրայ, քանի որ տարուան բոլոր եղանակներուն, արեւը անոր պատուհաններէն ներս մտնելու չափ չերկարի:

Ջրամբար մը, զի միշտ անջօշափելի, բայց քեզ թաղող ջուրի հոսանքով մը լեցուն է:

Եւ այս պարիսպներով շրջապատուած հաստատութիւնը որուն շրջափակին մէջ տրնկուած ծաղկատունկեր կան՝ խեղկատակի մը զգեստներուն վրայ գտնուող գոյնզգոյն լաթի կտորներուն պէս եւ ծառեր բոժոժներու նման, բաժնուած է զանազան պատասպարաններու:

Անոր մէջ կը բնակին հաշմանդամներ, արեւին լոյսէն զրկուածներ, ախտաւարակներ, աշխարհի տափակութիւնը փոթորկողներ, ծերեր, յղի կիներ, ծնողազուրկ տղաք՝ խօսուն շարժանկար մարդկային պատմութեան:

Հոն կը սնանին նաեւ պարարտ մուկեր, կանաչ մողէսներ, ճանճեր գոյնզգոյն, կ'ապրին նաեւ խլէզներ որոնք կը դժագրեն պատերուն վրայ:

Միւսները միանուազ երգերով կը սաւառնին: Մլուկները բարի զալուստ կը մաղթեն ներս մտնալէն, եւ լուերը ցատկոտուք կը խաղան անոր վրայ: Իսկ ամենաաշխատասէր տարերն են հոն սարդերը՝ որ կը շինեն անվերջ, ու խոնաւութիւնը՝ որ անդադար կը քանդէ:

Եւ յետո՛յ:

Չ'արժեր խօսիլ երկար, աշխատէ՛ միշտ լեցուն պահել բաժակդ եւ երբ լեցուն է, զոհ եւ ուրախ պարպէ՛:

Արեւը բո՛ղ մըն է, կը հասկնա՞ս. կը ժրպտի անոր որ ձեռքն արծաթ մ'ունի, եւ կը մնայ ծոցդ այնքան, որքան որ կը կշռէ ձեռքիդ արծաթը:

Զ.

Քիչ անդին որբանոցէն, կ'ապրին խումբ մը քաղքին խելօքներէն, անոնք որ շատ միտք յողնեցուցին հասնելու համար մեծ բաներու եւ հիմա իրենց անճոռնի հոնչիւններով կը լեցնեն զիշերին լուսթիւնը եւ կը պղտորեն լոյսը ցորեկին:

«Սա՛ զգեստները որ կը կրեմ, կ'ըսէ երիտասարդ մը ցնցելով պարզ ու թեթեւ քթանէ գունաւոր բաճկոնը, զոհողութիւն մըն է որ կ'ընեմ, անտանելի բեռ մը ծանր՝ զրուած անասունին վրայ:

Եւ երթալ զալէ վերջ պարտէղին երկայնքը, կեցած ուղիղ, գլուխը վեր, կը շարունակէ բարձրաձայն՝ «Պէտք է ըլլամ ես ալ վաղը երկաթի կտոր մը հասարակ, իսկ աւելի ուշ սա կառաքաչը Փշացող: Պիտի ճախրեմ երկաթէ ճամբաներու վրայէն առաջ, բարձրասող»: Ու կը սկսի սուլել կառաքաչի մը սուլին նման, բարձրաձայն ու կծու:

Կեցած տեղը, լռելէ վերջ վայրկեան մը, մտրակուած մտածումէ մը՝ «Բայց կարելի է որ ըլլամ էջու մը պոչը նուաստ, որ ո՛չ կը մեծնայ ո՛չ ալ կը կարճնայ» կ'ըսէ: «Ասիկա անտանելի է, զարհուրելի իսկապէս»: Եւ կը սկսի պոռալ, բողոքել, ճշալ բոլոր ձայնովը՝ «Ձէ՛ չեմ ուզեր ըլլալ էջու մը պոչը, չե՛մ ուզեր»:

«Ա՛խ, ես ինչո՞ւ խնձոր մը չեղայ, կը պաղատի նորատի աղջիկ մը նստած պատին տակ եւ լալահառաչ, ա՛խ ինչո՞ւ չեղայ: Սիրականս զիս պիտի դնէր շրթունքին վրայ ախորժակով, ես որքա՛ն երջանիկ պիտի զգայի ինքզինքս անոր բերնին մէջ, բայց ես ինչո՞ւ խնձոր մը չեմ: Ան ալ ինծի նման աղջիկ մըն էր կարմիր աչտերով ու քաղցրահամ, պզտիկ սիրուն աղջիկ մը սիրահար»:

Հաստատութեան գիմացը ծառախիտ պարտէզ մը կայ ընդարձակ: Սօսիները խորհրդանոր ձայներով կը սօսաւեն ու շուն մը քոսոտ, ցուկը տնկած, արեւուն տակ այս կողմ այն կողմ վազելով կը հաջէ՛ շարժելով պոչը ետեւէն:

Զրօսավայր մըն է ան, հոն կը տեսնուին ոտէպ, քաղքէն եկող սիրատարիկ զոյգեր եւ ծառերուն տակ նստած, ըմպելիներով տաքցնելէ վերջ գլուխին՝ շատ մը անուշ բառեր կը փսփսան մէկկմէկու:

Եւ ժամանակ առ ժամանակ շէնքին մօտէն կուգայ անցնիլ Փշալով կառաքաչը հակայ: Արձակելով մուխ ու բոց երկաթուղիին վրայէն, ետեւէն կը քաշէ պոչը երկար, միջոցը պահ մը կը լեցուի աղմուկովն անոր:

Կարապետ միշտ գիւղը կը մնար: Քաղաքը հետու է ու երթեւեկը սուղ: Երկար, ինքնամփոփ աշխատանքի օրեր կ'ապրի:

Փակուած սենեակին մէջ, առանձին կ'ըլլայ զրբերուն ու մտքերուն հետ: Պաշտօնին պարտադրած ժամերէն դուրս՝ հազիւ կը տեսնեն զոյն. շատ քիչ անգամ դարձեալ՝ որոշուած ժամերուն, պաշտօնակիցներուն հետ կը զրտ-

նուի ճաշասեղանին վրայ:

Շատ մը նիւթերու մասին կարդաց իրմէ հաստ գրքեր: Նոր դէմքերու եւ հարցերու հետ դէմ առ դէմ եկաւ, եւ զարգացած, սակաւախօս մարդ մը դարձաւ:

Նաեւ բազմաթիւ էջեր գրեց ու պատուեց, կրկին գրելու համար սակայն: Զայն մը յաճախ կուգար չեղել երեւակայութիւնը եւ ինք կ'երթար շատ ու շատ հեռունները, կը գրէր նիւթերու մասին որ դործին հետ յարաբերութիւն չունէին:

Իր գրուածքները կը փնտռուէին հիմա: Իրաւ շատ մը արտառոց զաղափարներ կ'արտայայտեն, գայթակղեցնող՝ շատ անգամ, բայց կը կարդացուին, իրենց տաք ու բարախուն զգացումներուն համար: Նաեւ, թերեւս, որովհետեւ ան վէսութեամբ կը հայհոյէր:

Անուն մը ունի, աչքառու նոր մըն է, թեր ու դէմ կը խօսին իր գործերուն վրայ:

Է.

Յոգնավաստակ ձմեռէն վերջ եկաւ դարուներ: Յորեկները դաշտերուն մէջ երկար պոռոյտներ կ'ընէ: Կը քալէ անվերջ անդերուն մէջէն, գիտելով ծաղիկները բազմագոյն, վերադարձնող կանանչը դուարթ: Կ'ունկնդրէ թռչուններու երգերը: Նաեւ կը նստի արտերուն քով աշխատող մշակներուն հետ զրոյց կ'ընէ հողին մասին, բոյսերուն, միջատներուն, վնասակար թռչուններուն:

Կը գիտէ թէ ինչպէս արեւախանձ դէմքով քրտնաթոր պարտիգպանը կը վերցնէ հողին շերտը երկժանիով, կը զարնէ դետնին փխրելու համար, կը ցանէ սերմը ախօսին մէջ, հաւասար քայլերով երթալով առաջ հեռունները եւ վերադառնալով ետ: Կամ ինչպէս ճամբայ կուտայ առուակին ածուներուն մէջ՝ բանալով ու գոցելով ջուրին ճամբան:

Գիտէ դարձեալ թէ ո՛ր ամսուն մէջ կը ցանուին ստեղծիկն ու բողկը, ո՛րքան ժամանակ վերջ կը սկսին ծլիլ անոնք եւ կը հասունանան հողին մէջ: Ո՛ր ամսուն մէջ ցորենին ծլլը կը ճեղքէ հողը, կը բարձրանայ արեւուն տակ:

Համբաժնի կակաչին ու պատահած միւս վայրի ծաղիկներուն թերթիկները պսակներուն: Դիտած ձեւերն անոնց բաժաններուն, ուստի գտնուելն անէջներուն, սերմնափակին: Մանօթ է նաեւ պողատու ծառերու տեսակին, իրենց յարմար օգերեւոյթները եղանակի ընթացքին: Այո՛, ասոնք բոլորն ալ անկարելի տեղեկութիւններ են, շատ հասարակ, եւ չեն կարգացուիր իմաստուններու հաստ գրքերուն մէջ:

Երբ յոգնած կ'ըլլայ քալելէն, բերենքն ի վար կը պառկի ծառի մը շուքին, երկու ձեռները դրած գլխին տակ: Կը դիտէ հանդարտ երկինքը ազատ, անսահման կապոյտի անջրպետը լոյսերով, անկապ ձայներով լեցուն, եւ կ'արբենայ լոյսով ու ձայներով: Կը յօրանջէ սիրատարի զոյգերուն ետեւէն, որոնք կուգան անցնիլ քովէն ստէպ, արեւով հարբած, հոլովելով շատ մը բազմիմաստ բառեր, եւ որոնք կը ծիծաղին անշուշտ այս երազող երիտասարդին վրայ ծոյլ:

Ը.

Օր մը իրիկնամուտի պահուն հեռուներէն դարձին, անդերը կիսող շաւղի մը վրայ կը հանդիպի գեղջկուհիի մը. ճակտին փշող հովը, թրջած լաթի նման փակցուցած է չրջագետտը մարմնոյն: Կը ցցուն նորափթիթ ծիծերը, կունտ կունտ պտուկներն անոնց: Կ'երեւին սլացիկ սրունգներուն զծերը, կը կորանայ փորը զգեստին տակ: Նէ կը քալէ առաջ՝ երգելով դուարթ ու չրջելով օդին մէջ արագ արագ ձեռքի ձիւղը որ կը սուլէ միանուագ:

Բարեւեց: Եւ երբ հասան իրարու՝ կ'անցնէր աղջիկը քովէն, բոնեց թեւէն, դառնալով ետ կը քալէ անոր հետ ու՝

— Ուսկի՞ց կուգաս, կը հարցնէ:

— Այգիէն, կը պատասխանէ աղջիկը առանց հեռանալու:

— Այս ժամուն, շուտով պիտի մթնէ, եւ դուն մինա՛կ այս երկար ճամբուն վրայ:

— Ես չեմ վախնար, կ'ըսէ նէ պարզ ու ինքնավստահ ձայնով, ինչո՞ւ համար պիտի

վախնամ, երախայ մը չեմ:

Քոյ քովի կը քալեն, քուռելով իրարու, մէկ հոգիի համար գծուած արահետէն:

— Քանի՞ տարեկան ես, կը հարցնէ պահ մը լուել վերջ: Ան աղջկան վրայ կը մտածէր:

— Տասնեութը (կուրծքը լայցնելով). կը ստէ, հաղիւ կայ տասնեւհինգ տարեկան:

— Ինչո՞ւ ծածկեց իր տարիքը, կը մտածէ: Ե՞րբ կը ծածկեն կիներն իրենց տարիքը:

Ու դարձած աղջկան՝

— Ուրեմն սիրակա՞ն ունիս:

— Այո՛, կը հաստատէ դո՛ւ, ժպտելով ու հրապարտութեամբ, ան այգեպանին մանչն է: Մեծը բարձրահասակ ու սեւահեր է:

— Ան քեզ գրկա՞ծ է:

Հաստատական նշան մը կ'ընէ գլխով:

— Քանի՞ անգամ, դարձացած ու միամիտ զէմքով:

— Մենք զիրար կը սիրենք, կը պատասխանէ աղջիկը:

— Այսպէ՞ս կը գրկէ սիրականդ (թեւը բութրած մէջքին):

— Ո՛չ այդպէս: Այդ տեղէն չեն գրկեր, կ'ըսէ նէ, ա՛խ դուն դեռ գրկել ալ չես գիտեր: Հո՛ս, ասկէ՛, կ'ըսէ բարձրացնելով տղուն ձեռքը վեր լանջին մօտ, եւ համբուրելով այլայլած տղան կը փախի ծլուրլալով:

Կը վաղէ աղջկան ետեւէն: Նէ բացազանջութիւններ արձակելով դուարթ կը ճախրէ առաջ: Ի դուր, չի կրնար հասնիլ անոր:

Կը կենայ ճամբուն վրայ, եւ յետոյ դառնալով ետ, կը քալէ դէպ ի տուն, մտածելով սիրոյ մասին, կնոջական անուշ համբոյրներու: Կը սարսուայ եւ ականջներուն մէջ կուգան բրդղալ շատ մը հին ու նոր ուրիշներէ լսուած ձայներ:

Իրաւ, սէրը հաճելի, քաղցրարոյր ազտութիւն մըն է որմէ կ'ուզես ազտոտուիլ, մարմնով ու գլխով:

Կը պարտուիս երբ կը սիրես, կը յաղթես երբ արիութիւնը կ'ունենաս արհամարհել զայն:

Կը տանիս սիրով բերս սիրածիդ՝ մոռցը-
ւած ետով, եւ հերոս մը չես նկատեր ինքզինքդ:

Եւ ինչ որ ալ ըլլայ իսկապէս, կ'ուրախա-
ցնէ քեզ, ու չես ցաւիր ապրած այդ բարի կամ
չար օրերուդ համար:

Պահերը կը յառաջանան: Մայիսի պայծառ
գիշերը՝ լեցուն լուսինն լոյսով, բոյրերովը
ծաղիկներուն: Աստղերը կը պսպղան երկնա-
կամարին վրայ:

Ճպտուններուն ճոճութիւնը կը լսուի արտե-
րէն: Ամէն մէկ շշուկի համար, ու շուքի ետե-
ւէ, դիմացի դրօսաւայրի քոսոտ շունը կը հա-
ջէ: Իսկ կառաքաչը շողեչարժ միջոցը դղրդե-
ցնելով կը վազէ առաջ, կրակուած իժի մը պէս
բարձրասոյլ:

Մարդ մը որ երիտասարդ է ու առողջ,
նստած է սենեակին մէջ մինակ, ու մատիտով
չառ մը ճերմակ էջեր կը սեւցնէ, խօսելով
ինքն իրեն հետ: Ունկնդրելով դուրսէն հասնող
ձայները, մոմ շիջակը գիտելով:

Յետոյ, յաճախ բարձրաձայն կ'երգէ գը-
րածները, իրեւ թէ մինակ ըլլար անհուն տիե-
զերքին մէջ: Ան թունաւորուած է երեւակա-
յութիւնով:

— Ի՞նչպէս կը կարծես տեսնել զայն:

— Երջանիկ է:

— Այո՛, այնպէս կ'երեւի:

Կը գրէ գարունի ծաղկած բուրապանդ դաշ-
տերուն ու անոնց մէջ փայլող ծաղիկներուն
մասին: Ամբան անուշ բերքին, թաց աշունին
անցած: Փաթիլ փաթիլ, ճերմակ ծաղկաթեր-
թերու նման թափող ձիւնին: Կը գրէ ծովուն
վրայ, լեռներուն, մահուան ու կեանքի մասին,
զեղեցիկ կիներուն, նաեւ հիմա սիրոյ վրայ:

Իսկ քանի մը քայլ անդին, հաստ պատե-
րով, երկաթածող պատուհաններով շէնքէն կը
պոռչտան խենթերը ստուած բիրերով: Ան չի
լսեր սակայն անոնց բառերը, ի վիճակի չէ
հասկնալու:

ԱՐՁԱԳԱՆԳԸ

Թ.

Յորենի փոքրիկ ծիւղերը հասակ նետեցին
արեւուն տակ, հասկեր դարձան բարձրուէշ,
յետոյ՝ ատոք՝ շիկնեցան: Մտերը որ ծաղկած
էին, պտուղներով բեռնաւորուած են:

Օրեր ու ամիսներ կ'անցնին: Երկինքը դար-
ձեալ կը սկսի ամպոտիլ յաճախ: Հողը օրերով
թրջած կը մնայ:

Անդերուն բերքերը վաղուց հնձած, կամ-
նած ու շտեմարաններն են ամբարած: Մկնիկ-
ները կ'առնեն իրենց բաժինը, լիաքիստ՝ կը ծի-
ծաղին ամբարոցներուն վրայ եւ կը դղուբտին
ջրարու հետ:

Փիւղացիները իրենց հիւղերուն պատու-
հաններն ու տանիքը ամբարացած՝ կը սպասեն
հասնելիք անձրեւախառն հովերուն, ձիւնին ու
ցուրտերուն խիստ:

Շատ քիչ անդամներ կարելի կ'ըլլար քալել
դաշտերուն արահետներէն, երթալ հեռուները,
եւ վերադարձին՝ ոտները թաց հողի շերտերով
բեռնաւորուած կ'ըլլային:

Արագիւնները սկսան դաղթել, քիւրն տակ
չեն ծիծեռնակները, չի լսուի արտոյտին եր-
գը հնձուած արտերէն: Անձրեւներէն գոյացած
ճախճախուտներէն կը հասնի միայն, սառն ու
միանուազ, գորտերուն կոխնչը ականջ ծակող:
Ժ.

Կարապետ քաղաք վերադարձաւ:

Աս հին ու խարխլած նաւամատոյցին վրա-
յէն կար առեն մը որ նստած՝ ոտները կախած
վար, կարթովը պղտիկ ձկներ էր որսացած:
Եւ այն առեն ա՛յս նոյն նաւամատոյցը նոր էր
շինուած, տախտակները սեւցած չէին ու փրտ-
տած, ոչ ալ դերանները ջուրէն լիզուելով բա-
րակցած տեղ տեղ: Նաեւ անոնք հիմա լեցուն
են ուլականջներու տրցակներով, ուրիշ շատ
մը փայլուն կանանչ ջրարոյսերով, երկար սէ-
զերով:

Բայց ծովը նոյնն է, տեղ մը լուրթ, հոն
ուր սէզեր կան տակը, եւ ուր որ աւազ է՝ կա-
նանչ:

Քարերը խոշոր՝ ջուրին մէջ իրենց տեղերն

են: Մակընթացութենէն կը ծածկուին անոնք, եւ կը ցուցնեն իրենց կուզ կոնակները երբ տեղատուութիւն կ'ըլլայ: Ինք անոնց վրայէն ցատկած է ջուրին մէջ, սուզուած ծովուն տակը:

Իսկ ծովափը նոր շինուած շէնքեր կան: Զկնորսներու տուներ, մանրավաճառի խանութներ, սրճարան մը, եւ ամայի էին այս տեղումքը առաջ:

Սկսաւ բարձրանալ փողոցն ի վեր: Զկան քալած ճամբուն վրայ իրեն ծանօթ շատ մը շէնքեր: Մէկ քանին փլցուցած են եւ անոնց տեղերը պարապ կը մնան, իսկ ուրիշներ վերանորոգուած են անճանաչելի ըլլալու աստիճան:

Մտեր, որոնց պտուղին տեսակին ու համին ծանօթ էր՝ կտրեր էին: Տեսաւ պարտէզներ որոնց երբեմնի ցանկապատերուն յաջորդած էին քարէ բարձր պատեր, անանցանելի ըլլալու աստիճան:

Շատ մը փողոցներ որ ատենօք պարզ ու մաքուր հող էին, սալաշատակուած գտաւ, գլուխներ՝ յայնցած:

Իրենց տան ետեւը գտնուող փոքրիկ պարտէզին մէջի սալորենին մեծցեր է ու դարձեր խոշոր ծառ մը, հիմա բազմաթիւ ճիւղեր ունի: Կը մտածէ դիտելով դայն, արդեօք պտուղներն ալ անոր փոխա՞ծ են իրենց համն ու գոյնը:

Հայրը, կորաքամակ ծերունի մըն է այլեւս, իսկ մօրը սեւ մաղերուն մէջ ճերմակներ կ'երեւին եւ պէտք եղաւ ծովի որպէս զի կարենար համբուրել իր տղան, այն լաճը զոր գրկած կուրծքին վրայ պտտուցած էր երբեմն:

Հարցուց ծերերուն, շատ մը մարդոց մասին: Աղուոր իրենց կեանքով ու արկածալի պատմութիւններով, որոնց չհանդիպեցաւ իրենց տեղերը, կրկրգած սրճարանի մը առջեւ եւ կամ ժամուն հրապարակը, ծխելով, շաղակրատելով զրազած: Դեռ կայտառ էին անոնք, ու այս բոլոր փոփոխութիւնները, անյայտա-

ցումները՝ կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին:

Մօրը ձեռքովը փռուած իր նախկին անկողնին վրայ, որ անտէր էր մնացած, պառկած է կրկին՝ ծանրացած մտածումներով: Կը մտածէ ցորեկը բոլոր տեսածներուն ու լսածներուն վրայ, կը յիշէ անոնք որ չկան այլեւս, եւ յետոյ՝ «Բայց չէ՞ որ ես ալ չեմ այլեւս հին մանչր բոկոտն, խլինքոտ, շապկին ծայրերը պոռթկացած դուրս տարատէն: Գլուխը բաց, դուշիկ փողոցային երգերով, գունազեղ հայհոյանքներով: Դեռ աւելին կայ. Զէ՞ որ ինք կը մտածէ հիմա, ուսած է, տեսած, գիտէ շատ մը բաներ որոնք անծանօթ էին իրեն:

Դարձեալ, ունի ախորժակներ սիրոյ:

Եւ կը մտածէ ապագայի վրայ: Ետ մնացած ծեր մլուկ մը կուգայ խողտացնել ծոծրակը: Մատներովը պառկած տեղը կը փնտռէ դայն, յետոյ մեքենական շարժումով մը ձեռքը կը տանի քթին, կը ծամածոփ դէմքը:

Բայց ի՞նչ է այս ապագան. մեծ, կանանչ կեղեւով փայլուն ձմերուկ մը. սառած ձեռներու մէջ կը դարձնես աջ ու ձախ, կը դարձրնես, կը դարձնես կուշտերուն: Դրած ականջը վրան, կը սեղմես մեղմիւ լսելու համար հասունութեան արձագանդները: Աւելի ետքը՝ կը սրես դանակդ ու բռնած կոթէն կը պատրաստուիս կտրել, անհամբեր սպասելով ելլելիք գոյնին, համին, եւ չգիտես թէ ինչ պիտի ըլլայ ուտելիքդ:

Է՛հ, չ'արժեր մտահոգուիլ սակայն, ամէն կօշիկ հաղնող մարդ, մեծ կամ փոքր կոշտի մաս մը ունի ոտներէն մէկուն վրայ որ կը նեղէ զինքը, բայց բոկոտն չի քալեր ատոր համար եւ ոչ ալ ոտքը կտրել կը մտածէ:

Եւ խոր գիշերին մէջ լսեց մօրը զգուշաւոր քայլերուն ձայնը. նէ եկաւ համբուրել դաւակը, ծածկել անոր վրան, ինչպէս որ կ'ընէր առաջ՝ մանկութեանը օրերուն:

ԺԱ.

Կարապետ կ'ապրի դարձեալ տունէն հեռու, քաղքին լուռ, հեռուոր մէկ թաղին մէջ:

Հոն մարդերը շատ հաղուաղէպ են փողոցներուն մէջ. կանայք աւելի պարզ, եւ մեծ ու պրզ-տիկ զբաղած տնային աշխատանքներով:

Միայն իրիկնամուտին է որ փողոցները կը լեցուին զպրոցէն արձակուած տղոց ուրախ ճիչերով, որ կը ցրուին մթնցող օրուան պահուն: Իսկ լուսնկայ չոր գիշերներ երբ կ'ըլլան, տան մը դրան առջեւ կը խմբուին օրուան ուշագրաւ գէպքերը, որոնք կը լայնան, կը տարածուին ու կը խոշորնան այդ յոգնած մարդոց բերնին մէջ: Եւ կամ հին յիշատակներ են որ ետ կուգան՝ աշունի տերեւաթափ ծառերուն մէջէն անցնող զով գեփիւններուն նման տըժ-գոյն:

Սենեակին զոյգ մը պատուհանները նեղ ու բարձր՝ կը նային փողոցի մը վրայ, հոն կարգով շարուած կը կենան անուղիղ ծեր աքա-սիաներ: Երբ հովը կը փչէ, կը թափահարուին մեծ աղմուկով անոնց մերկացած ճիւղե-րը, իսկ տունը կը ցնցուի, տան մէջ առնուած ամէն մէկ քայլին հետ, կը դանդաշեն ապա-կիները:

Յետոյ գիշերապահին ճոկանին հարուած-ներն են որ կը համբուին գիշերին մէջ անկիւ-նէ անկիւն, եւ յօրանջող վաճառորդի մը խրո-պոտ ձայնը պաղատազին կուգայ երկարիլ փո-ղոցին մէջ:

Տունը խաղաղ է, մեռելային լուսթեամբ, յոգնած արհեստաւորն ու տնային աշխատանքէն պարտաստն կիներ կը ննջեն անշարժ:

Տղաքը որ զուարճանալէ առաջ իրենց ման-րիկ ձեններով աշխատիլ են սորված եւ ուտե-լէ աւելի չուտել, կ'երազեն՝ բերաննին բաց՝ մեծ ու աղուոր հերոսները հեքեաթին, զոր պատմեց մամն իրենց, ո՛վ գիտէ քանիբարդ անգամն ըլլալով: Եւ անոնց պատկերները հը-մայիչ, ոսկիէ ճարմանդներու նման կ'օղակ-ուին իրարու իրենց փոքրիկի մտքերուն մէջ: Կ'ափսոսան որ անոնք ալ եկած են աշխարհ, ուր միշտ զրկանքը կայ, ուր աշխատելու է չարա-չար, եւ ուր պէտք է խնայողութեամբ ուտել չոր պատառն իսկ աժան հացին:

ԺԲ.

Անդադար կ'աշխատէր դարձեալ: Կ'ըլլային գիշերներ որ ճրագը մինչեւ լոյս վառ կը մնար եւ հակառակ փշոզ ցուրտ հովերուն յաճախ կը բանար պատուհանը: Գրածը կը կարդայ բար-ձրաձայն գիշերին լուսթեանը մէջ ու ականջ կուտայ արձագանդին: Յետոյ, որովհետեւ սե-նեակը սիկարէթներուն մուխով, լամբարին ծուխովը լեցուած կ'ըլլայ:

Տնեցիները վարժուած էին իր կենցաղին: Սիրով կը հանդուրժէին այս բոլորը, որովհե-տեւ լաւ կը վճարէր, եւ այս հեռաւոր մասին մէջ քաղքին, սենեակ վարձողները հաղուա-ղիւտ կ'ըլլային:

Կը գրէ գիրք մը, անոր մէջ կան յիշատակ-ները, երազները մանկական: Բոլոր անոնք որ գրաւած են զինքը:

Բնութիւնը իր զուարթ գոյներով թերթե-րը կը բանայ անոր գործին մէջ ու ան կը դառ-նայ մանրանկարազարդ ձեռագիր մը:

Սէրն ալ եկած է իր չարածճի մանրիկ բայց տաք մատներով թրթռացնել անոր սիր-տը, կը խաղայ երեւակայութեանը հետ: Հա-սակը կ'երկարէ գլուխէ գլուխ իր բազմաթիւ հակադիր գոյներով ու կ'երանգաւորէ գործը:

«Սէրը որ պողարան մըն է արեւով լեցուն, կը գրէ, որ դաշտ մըն է մոլեխիղներու մահա-բոյր, որ ածու մըն է լուսապսակ կապուտիկ-ներու: Եւ գինիի նման՝ աւիւններ կը ծնի: Կը վերածէ մարդը կապիկի մը յիմար: Կը ստրը-կացնէ, կ'ընէ սիրողը սիրածին ոտքին մու-ճակը: Կը պճլտայ դահճի մը դանակին նման գլխիդ վրայ, կը կտրէ գլուխդ մարմնէդ: Խնձո-րի մը պատառն նման անուշ է նաեւ ան, եւ կարագի պէս կը հալի բերնիդ մէջ:

«Սէրը շատ մը երգեր կը քանդէ: Կ'երգէ աննման քերթուածներ, եւ վերջապէս ճաթած որինդի մը նման կը ճգայ: Անձայն կ'իյնայ վար հողին վրայ, շիւղերուն ու պաղ քարերուն քով»:

Նաեւ կ'արձագանգէին անոր գիրքին մէջ շատ մը հեռաւոր բաներու ձայները, անտես-

ուած, վնասուած՝ ընկերութենէն: Ախտերու զանօթներու նման՝ կայծի մը հպումովը պայ-
 նման մեկուսացուած եւ որոնք սակայն կ'ապ- թեւը համար մարդկութեան գլխուն վրայ:
 րին կենդանի, կայտառ, մարդուն դէմքն ի վեր
 նկատուելու պատրաստ: Վառօղով լեցուն թըն-

Գ. ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ

Հողի կարօտ

Օր. Ա. Սէլվէրեանին

Լեռներու կրծքէն կ'երկարին մինչ գիւղ,
 Հորիզոնի գաղջ կանանչը գրծող
 Ճերմակ փամբաներ ... ու գերդ ծով անծիր,
 Դաշտեր ծոցւորած ու դաշտեր կարմիր:

Բռներ եմ գիւղի ոլոր ծառուղին.
 — Արեւն ուսերուս որպէս ծիրանի,
 Շրթներուս դողդոջ՝ հին երգ մ'արօրի,—
 Կ'երթամ սիրտս յանձնել լեռներու սրտին...

Ինձ քրքենիներ կ'ուղեկցին աջ, ձախ,
 Նըշենիներ մերթ կը ժպտին ուրախ,
 Մերթ վարդաստանէն կուգայ հըրաւեր.
 Բուրմունքն համօրէն երկիրն է գրրկեր:

Սըրինգն հօտաղին, կը կանչէ իրեն՝
 Նախիրն, յուլօրէն, քերքի սարն ի վեր,
 Հորթուկներ նաշխուն, դունչերն վեր առեր,
 Ու գառնե՛ր, ուլե՛ր արեւ կը շնչեն:

Ծիծառներ տարմով կ'անցնին միջոցէն
 Ու մեղմ համերգով գարունը կ'երգեն...
 Համբաս կ'ոլորուի ու քայլերս հըլու
 Կ'առնէ կը տանի ծոցն աշգիւներու: